

Motion till riksdagen

1988/89:U532

av Margaretha af Ugglas m.fl. (m)

Sverige och de baltiska staterna

Den 18 januari beslöt Högsta Sovjet i Estland att estniskan i framtiden skall vara officiellt språk i Estland. Beslutet är ett uttryck för den strävan efter nationell identitet och självbestämmande som präglat utvecklingen i de baltiska länderna det senaste året. Denna utveckling har blivit möjlig genom förnyelseprocessen i Sovjetunionen. Den har givit utrymme för en öppnare diskussion, opinionsyttringar som tidigare inte varit möjliga och en öppenhet för ekonomisk liberalisering.

För Sovjetunionen är förnyelseprocessen en historisk nödvändighet som kommer att sätta ledningen på en mängd svåra prov. För de baltiska länderna ger processen möjligheter som dock inte saknar problem. Behovet av att slå vakt om den centrala makten inom ramen för ett system som domineras av kommunistpartiet kommer att leda till betydande spänningar mellan Moskva och den nationella nivå som i Baltikum kommit under ett betydande folkligt inflytande. Denna utveckling har inte någon motsvarighet sedan de baltiska länderna ockuperades av Sovjetunionen.

Förnyelseprocessen i Sovjetunionen har visat sig kunna bära betydande spänningar. Högsta Sovjet i Estland beslöt hösten 1988 att sovjetiska lagar och förordningar inte automatiskt skall gälla i Estland. Detta visar på de drömmar om en ökad självständighet som baltarna bär på och de begränsningar de kommer att möta i den fortsatta utvecklingen.

Dessa begränsningar kommer inte bara att sättas av Moskva utan också av hur framgångsrikt förnyelsearbetet blir i Baltikum och vad resultaten där kan innebära för förnyelseprocessen i Sovjet i sin helhet. Ett framgångsrikt exempel kommer att få en större frihet än en republik som i Moskvas ögon främst utmärker sig genom att utmana centralmakten.

Takten och framgången i genomförandet av den radikala ekonomiska planen, den s.k. IME-planen, för ekonomisk liberalisering och frigörelse kommer under 1989 att bli av stor betydelse för utvecklingen i Baltikum. Framgången i försöken att få bestämma över sin ekonomi och de resultat detta kommer att ge kommer i sin tur att påverka rätten att besluta över andra frågor. Den kulturella och intellektuella friheten och utrymmet för pluralism kommer att bero på vad de baltiska staterna lyckas uppnå inom ramen för den ekonomiska förnyelsen och vad de därmed kan komma att innebära för resten av Sovjetunionen.

Utvecklingen i Baltikum kommer också vara beroende av de kontakter och det intresse som visas ifrån de västeuropeiska ländernas sida. Av

geografiska skäl – liksom av kulturella och historiska – kan Sverige därvidlag spela en viktig roll.

Sverige har i sin utrikespolitik under många år försummat Baltikum. Andra delar av världen och andra förtryckta folk har haft en mer central roll i den svenska utrikespolitiken än relationerna till våra grannländer och våra grannfolk.

Sverige kan genom sin närhet medverka till att balterna får information, sympati och stöd från ett demokratiskt grannland samtidigt med kontakter och handelsutbyte som stabiliserar den ekonomiska och politiska utvecklingen. Vi kan bidra till att världsoptionen får en betydande insyn och närhet till vad som sker i Baltikum.

Den nyligen avslutade ESK-konferensen i Wien ger nya möjligheter till kontakter med de baltiska folken. ESK-avtalet ger också en möjlighet till uppföljning av tillämpningen av överenskommelser om de mänskliga rättigheterna, vilket Sverige bör ta vara på.

Stödet och kontakterna med Baltikum är inte bara en moralisk plikt mot våra grannfolk. En utveckling mot ökad demokrati och ökad respekt för mänskliga rättigheter i Baltikum ligger i Sveriges omedelbara utrikespolitiska intresse. Ökat nationellt självbestämmande och en utveckling mot demokrati i Baltikum stärker på lång sikt stabiliteten och freden i vår del av världen. Ökade förbindelser över Östersjön med de baltiska staterna ger långsiktigt Sverige kulturella och ekonomiska kontakter som i ett större europeiskt perspektiv kan bli av stort värde.

Genom en målmedveten Östersjöpolitik får vi också bättre förståelse och kunskaper om den ekonomiska, kulturella och politiska utvecklingen i en region som av uppenbara geografiska skäl har betydelse för vår egen säkerhet. Det är till exempel viktigt att rätt kunna förstå och värdera vad som nu händer i de baltiska staterna. Utveckling mot ökat självbestämmande i de baltiska staterna ökar förutsättningarna för en politik mot gemensamma miljöproblem.

Långsiktigt bör Sverige medverka till att de baltiska staterna får ökade kontakter med det övriga Västeuropa och ett stöd för en utveckling mot demokrati och ökad nationell självständighet. Sverige bör sträva till att ge balterna en möjlighet att söka kunskaper, information och inspiration från utvecklingen i det demokratiska Västeuropa.

I detta långsiktiga perspektiv av förändringar inom ramen för den sovjetiska förnyelsen finns det anledning att slå fast att utvecklingen i Sovjetunionen för lång tid framöver kommer att präglas av osäkerhet. Därmed finns det, den fredliga utvecklingen till trots, ett visst mått av instabilitet som understryker behovet av att Sverige även framgent genom sin säkerhets- och utrikespolitik bidrar till ett stabilt säkerhetspolitiskt mönster i regionen. En svensk försvarspolitik som i förväg exploaterar den fredliga utveckling och avspänning, som inte minst skeendet i de baltiska staterna ger löfte om, skulle dåligt gagna denna utveckling.

I det nära perspektivet finns betydande utrymme för ett svenskt agerande som torde stå i samstämmighet med både vad man från Moskva anser möjligt och vad man i Estland, Lettland och Litaunien har ett nära intresse av.

1. Bättre officiella förbindelser

Det finns anledning för den svenska regeringen att mycket noga undersöka förutsättningarna för en ömsesidig konsulär representation i Tallinn och Stockholm. Tallinn är den huvudstad som ligger närmast Stockholm.

Ett alternativ eller komplement till konsulär representation kan vara att öppna ett Sverigehus i Tallinn. Det kan i sig förena kulturhus och handelskontor utan de komplikationer som ett konsulat kan innebära. Det är enligt vår mening viktigt att man så snart som möjligt uppnår någon form av kontinuerlig svensk närvaro.

2. Lättare att få visum

Regeringen bör ta initiativ för att underlätta för balter att få visum till Sverige och för svenskar att få visum till Baltikum. Detta är en förutsättning för en utbyggd turism och kan bidra till att utveckla kommersiella relationer.

3. Flygförbindelser till Baltikum

Det finns i dag inga internationella flygförbindelser med Baltikum. I Tallinn finns en modern flygplats av internationell standard. Regeringen bör medverka till att SAS eller regionala flygbolag får möjligheter att öppna flygförbindelser till Baltikum. I första hand bör Stockholm–Tallinn vara av intresse men även andra förbindelser bör undersökas.

4. Båtförbindelser till Tallinn och Riga

Det borde finnas stort intresse för svenskar att som turister besöka städer som Tallinn, Riga eller Tartu med det gamla svenskgrundade universitetet och Narva samt områden som Dagö och Ösel. En sådan turisttrafik skulle underlättas av en båttrafik med goda förbindelser liknande den mellan t.ex. Stockholm och Helsingfors. En sådan trafik skulle då också kunna kombineras med konferensverksamhet och nöjesresor. Lämpliga rederier bör stimuleras att undersöka förutsättningarna för båttrafik till Tallinn, Riga eller andra hamnar. Det torde underlättas av regeringskontakter och av att visumfrågan löses.

5. Förbättrade telefonförbindelser

Ett viktigt led i etablerandet av kontakter mellan Sverige och de baltiska staterna är utvecklade telefonförbindelser. Regeringen bör ta initiativ till att svenska och sovjetiska myndigheter snart diskuterar en utbyggnad av teleförbindelserna mellan Sverige och Baltikum samt ett återupprättande av den automatiska telefontrafiken mellan Sverige och Sovjet.

6. Riksradios utlandsprogram

Sedan en tid tillbaka har Radio Sweden, riksradios utlandsredaktion, provisoriska sändningar på estniska. Dessa sändningar sker under mycket marginella ekonomiska villkor. Det är enligt vår mening angeläget att dessa sändningar permanentas och utvidgas till lettiska och litauiska och ges en

omfattning som motsvaras av sändningar på andra språk. Regeringen har i årets budgetproposition inte lämnat något förslag om detta. Enligt vår mening bör sändningar på de baltiska språken kunna komma till stånd genom omprioriteringar inom den av regeringen föreslagna ramen under utrikesdepartementets anslag D2.

Mot. 1988/89
U532

7. Svenskt miljösamarbete med Baltikum

Svenska åtgärder för att komma till rätta med miljöförstöring i de baltiska staterna kan förmodligen ha en större betydelse för den framtida miljösituationen i Östersjön än i sig självklara åtgärder mot svenska utsläpp.

Ett ökat nationellt självbestämmande för de baltiska staterna är av godo för Östersjön. När kontrollen över miljöförstöringen finns i Tallinn, Riga och Vilnius, ökar chansen till ett miljövänligt beslutsfattande till skillnad från när besluten fattas i Moskva. Den planerade stora fosforitutvinningen i norra Estland har under lång tid framstått som ett av de större miljöhoten i Baltikum och mot Östersjön. De i Moskva fattade besluten utlöste ett omfattande motstånd från den estniska befolkningen. Kampen mot fosforitbrytningen kom att symbolisera kampen för ökat nationellt självbestämmande och för den estniska identiteten.

Planerna på den storskaliga utbrytningen är tills vidare stoppade, sedan estniska Högsta Sovjet fattat beslut om utvecklingen i denna region. Det måste dock utifrån svenska intressen vara en uppgift för den svenska regeringen att noga följa vad som sker i denna fråga och reagera mot eventuellt förnyade planer i någon form som skulle kunna leda till effekter på tillståndet i Östersjön.

Miljösituationen i Baltikum och längs kusten kommer för lång tid vara hotfull och allvarlig. Sverige har en möjlighet att hjälpa till med svensk miljöteknologi i förening med s.k. mjuka krediter. Regeringen bör ta initiativ för att tillsammans med de baltiska staterna och eventuellt Finland diskutera de närmare formerna för ett samarbete.

En svensk expertdelegation med företrädare för berörda företag, naturvårdsverket och organ för exportfinansiering bör snarast tillsättas för att lägga fram konkreta förslag om svensk miljöhjälp till Baltikum. I ett första steg bör en sådan insats avse främst nordöstra Estland.

8. Kultur- och utbildningssamarbete

Det finns idag ett stort intresse i Baltikum för samarbete på kultur- och utbildningsområdet. Det är angeläget att baltiska studenter och akademiker ges möjlighet att studera i Sverige samtidigt som svenska studenter och forskare ges möjlighet att verka vid t.ex. universitetet i Tartu.

Det finns idag inga möjligheter till statsstöd till kultur- och utbildningssamarbete med Baltikum. Till skillnad från mer avlägsna länder finns det inga medel anslagna för den som önskar utbilda sig eller på något sätt verka i dessa grannländer.

Särskilt angeläget bör det vara att medverka till ett samarbete mellan svenska universitet och universitetet i Tartu.

Riksdagen bör anslå 10 miljoner kronor att användas till stipendier för studenter, gästprofessorer och kulturellt utbyte.

Mot. 1988/89
U532

9. Utvecklade kommersiella relationer

De kommersiella relationernas utveckling är givetvis beroende av vad som under 1989 sker med den ekonomiska liberaliseringen och eventuella frizoner i Baltikum.

Samtidigt är det viktigt att den ekonomiska utvecklingen i Baltikum ges stöd, stimulans och nya kontakter. Regeringen bör inom ramen för gränshandelsavtalet med Sovjetunionen och i kontakt med de baltiska staternas organisationer för utrikeshandel underlätta för svenska företag att ta kontakter vad gäller investeringar och handel i Baltikum.

En viktig stödpunkt för svenska företag när det gäller att analysera och bearbeta olika marknader är Exportrådets handelskontor. Detta gäller inte minst statshandelsländerna.

Med den nya inriktning på utrikeshandeln som deklarerats i Sovjetunionen vore det lämpligt att Sverige snarast möjligt etablerar ett handelskontor i Moskva.

När det gäller de baltiska republikerna kan avtalet från februari 1985 om gränshandel mellan Sovjetunionens kuststater vid Östersjön och Sverige motivera att Exportrådet upprättar en filial till handelskontoret i Moskva på lämplig ort i något av de baltiska sovjetrepublikerna.

Totalkostnaden för ett handelskontor i Moskva kan erfarenhetsmässigt uppskattas till ca 5 miljoner kronor årligen. Det statliga bidraget bör kunna begränsas till 2 miljoner kronor. Kostnaderna för ett filialkontor i någon av de baltiska staterna kan uppskattas till ca 2 miljoner kronor. Huvuddelen av dessa kostnader under etableringsfasen – ca två år – bör bekostas av statsmedel. Det statliga bidraget bör under denna period uppgå till 1,5 miljoner kronor årligen.

Det finns vidare anledning att engagera svenska myndigheter i arbetet med att lägga grunden för utökade ekonomiska relationer och att överföra kunskaper om utrikeshandel och företagsadministration.

Regeringen bör i en särskild skrivelse till riksdagen redovisa sina åtgärder i denna del.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om svensk representation i Baltikum,
2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om initiativ för att lättare få visum,
3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om flygförbindelser till Baltikum,
4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om båtförbindelser till Tallin och Riga,
5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om utveckling av telefonförbindelser,

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om riksradians utlandsprogram,¹]

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om samarbete på miljöområdet,

7. att riksdagen hos regeringen begär att en expertdelegation tillsätts med uppgift att lägga fram konkreta förslag på miljöhjälp till Baltikum,

8. att riksdagen beslutar att för budgetåret 1989/90 anslå ett reservationsanslag av 10 miljoner kronor för stipendier och kulturellt utbyte,

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av ett handelskontor i Moskva,²]

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en filial till handelskontoret i något av de baltiska länderna,²]

[att riksdagen beslutar att för etablering av handelskontor med filial för budgetåret 1989/90 anvisa ett reservationsanslag av 3 500 000 kronor,²]

[att riksdagen hos regeringen begär en redogörelse för de åtgärder som vidtagits för att utveckla de kommersiella relationerna med Baltikum²].

Stockholm den 25 januari 1989

Margaretha af Ugglas (m)

Alf Wennerfors (m)

Inger Koch (m)

Eva Björne (m)

Nic Grönvall (m)

Gunnar Hökmark (m)

Bertil Persson (m)

Carl Bildt (m)

¹ 1988/89:Kr309

² 1988/89:N321

